

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΟΛΟΓΩΝ

Οι όμιλοι επιχειρήσεων

26^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου

Εισηγήσεις:

Γεώργιος Αληφαντής	Παναγιώτης Σταϊκούρας
Νικόλαος Βερβεσός	Κωνσταντίνος Στεφάνου
Θεόδωρος Κατοάς	Βασίλειος Τουντόπουλος
Αλέξανδρος Μεταλληνός	Δημήτρης Τραυλός-Τζανετάτος
Αλεξάνδρα Μικρουλέα	Δημήτρης Τοιμπανούλης
Κατερίνα Πέρρου	Ανδρέας Τσουρουφλής
Αλέξανδρος Ρόκας	Νικόλαος Φράγκος
Ηλίας Σουφλερός	Ράνια Χατζηνικολάου-Αγγελίδου

Παρεμβάσεις:

Μάνθα Βαρελά
Ρήγας Γιοβαννόπουλος
Θωμάς Καμενόπουλος
Δημήτριος Λαδάς
Χριστίνα Λιβαδά
Αργύρης Οικονόμου
Αθανάσιος Παΐζη
Νικόλαος Πίτσος

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

νται ειδικές ρητές προστατευτικές διατάξεις, όπως ενδεχομένως ή διάταξη 317 του γερμανικού εταιρικού δίκαιου των εισηγμένων εταιριών («Aktiengesetz»), εναπόκειται στα εθνικά δίκαια να το αποφασίζουν κάθε φορά.

| Όμιλοι Επιχειρήσεων

Ευάγγελος Περάκης

Ομότιμος Καθηγητής, Πρόεδρος του Δ.Σ.
του Συνδέσμου Ελλήνων Εμπορικολόγων

Συμπεράσματα του 26ου Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου του Συνδέσμου Ελλήνων Εμπορικολόγων (Καλαμάτα, 28-30 Οκτωβρίου 2016)

Συμπεράσματα

Οι όμιλοι είναι ένα φαινόμενο στενά δεμένο με τη διάδραση δύο θεσμών, της νομικής προσωπικότητας και της επιχείρησης. Θα έλεγε κανείς ότι είναι ένα παιχνίδι, που όπως στα χαρτιά, έχει παραλλαγές. Οι όμιλοι επιχειρήσεων είναι μια μορφή του παιχνιδιού, όπου μια επιχείρηση εκτείνεται σε περισσότερες εταιρίες. Άλλες παραλλαγές είναι η εταιρία με τα υποκαταστήματά της ή το δίκτυο διανομής της, ή η εταιρία με περισσότερους κλάδους, όταν δηλ. σε μια εταιρία στεγάζονται περισσότερες επιχειρήσεις. Το τελευταίο είναι το ακριβώς ανάποδο του ομίλου. Και αν η Γερμανία έχει υπόδειγμα, έστω αμφιλεγόμενο, για τις συνδεδεμένες εταιρίες, η Ιταλία είναι εκείνη που ρύθμισε τον όμιλο μέσα στην εταιρία. Η ιταλική «περιουσία ταγμένη σε ορισμένη υπόθεση» («patrimonio destinato ad un specifico affare») δεν είναι παρά η υπαγωγή σε μία εταιρία περισσότερων περιουσιακών ή επιχειρηματικών μονάδων. Είναι βέβαιο ότι το legal engineering (ή η «δημιουργική νομική»), θα μας προσφέρει πολλές άλλες ακόμη παραλλαγές του παιχνιδιού.

Στην εισαγωγική γενική εισήγησή του, ο **κ.Τουντόπουλος** μας έδωσε το πανόραμα των ομίλων. Μας μίλησε για τη σύνδεση, για τα είδη των ομίλων, τους σκοπούς τους, τους τρόπους και τύπους εμφάνισής τους, καθώς και τη διασύνδεσή τους με περίπου όλους τους κλάδους του δικαίου. Η κατανόηση των ομίλων περνά από τα κίνητρα δημιουργίας τους, που μπορεί να είναι βεβαίως η καλύτερη οργάνωση και η καλύτερη απόδοση, αλλά και το εργατικό κόστος, η φορολογική επιβάρυνση, οι νομισματικοί περιορισμοί, με λίγα λόγια το

shopping: Forum shopping, law shopping, tax shopping και άλλα. Ο κ.Τουντόπουλος μας είπε ακόμη ότι, στην Ελλάδα του σήμερα, η μείωση του κύκλου εργασιών, η έλλειψη επενδύσεων, η μετάπτωση από την παραγωγή σε υπηρεσίες, γενικά η υποβάθμιση της οικονομίας, δεν ευνοούν τους ομίλους. Κι αυτό μας δείχνει ότι όχι μόνο οι συναλλαγές, οι εταιρίες, τα δίκτυα, αλλά και οι όμιλοι έχουν το συγκυριακό στοιχείο, που συναρτά την ευδοκίμηση του φαινομένου.

Οι διεθνείς όμιλοι

Αν όμως στην Ελλάδα οι όμιλοι είναι καχεκτικοί, το ίδιο δεν συμβαίνει με τους διεθνείς ομίλους, που είναι γιγαντωμένοι και έχουν ισχύ και μεγέθη που ξεπερνούν τα μεγέθη ακόμη και κρατών. Στο χθεσινό στρογγυλό τραπέζι με τον καθηγητή κ.Στεφάνου και τους κ.κ. Βερβεσό, Μεταλληνό και Τσιμπανούλη, ακούσαμε μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων για τους διεθνείς ομίλους, όπως είναι:

- Οι διαφορές των διεθνών ομίλων από τις πολυεθνικές επιχειρήσεις, τις ξένες άμεσες επενδύσεις και τις υπερεθνικές εταιρικές μορφές όπως η SE.
- Οι συγκρούσεις ρυθμίσεων, κυρίως μεταξύ δικαίου χώρας υποδοχής και δικαίου χώρα προέλευσης.
- Οι διεθνείς χρηματοδοτικοί όμιλοι.
- Το πολύ σημαντικό θέμα της φιλοδοξίας ορισμένων κρατών να αποκτήσουν εξωεδαφική δικαιοδοσία· κλπ.

Το γερμανικό υπόδειγμα

Όπως ακούστηκε πολλές φορές στο Συνέδριο αυτό, το γερμανικό δίκαιο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι περιέχει ρύθμιση των ομίλων - το Konzernrecht. Δεν είναι όμως πολύ βατό και δεν έχει τύχει αποδοχής παρά μόνο στην Πορτογαλία, ορισμένες πρώην ανατολικές χώρες, που νόμισαν ότι καθετί γερμανικό είναι σοφό, και κάποιες νομίζω της Λατινικής Αμερικής, ενώ η Ιταλία δίκαιο ομίλων δικής της έμπνευσης.

Το ερώτημα, αν πρέπει να υπάρχει δίκαιο ομίλων ή να εφαρμόζεται το γενικό εταιρικό δίκαιο, απαντάται γενικά σήμερα με προτίμηση στο δεύτερο. Η τάση αυτή ενισχύθηκε με την έκθεση του *Forum Europaeum Konzernrecht* (1998), στο οποίο - μεταξύ άλλων - μετείχαν τρεις επιφανείς γερμανοί (Hommelhoff, Hopt και Lutter) που αντί μιας συνολικής ρύθμισης των ομίλων, όπως στη Γερμανία, προτίμησαν τη ρύθμιση ενός πυρήνα θεμάτων, όπως η δημοσιότητα, η συνετή διαχείριση, η δημόσια πρόταση εξαγοράς κ.ά. Και αυτό είναι χαρακτηριστικό του δικαίου σήμερα - και του ελληνικού. Μείζονα ρύθμιση των ομίλων δεν θα βρούμε, θα βρούμε όμως είτε ρύθμιση περιοχών του δικαίου, που προϋποθέτουν ομίλους, όπως οι ενοποιημένοι λογαριασμοί, είτε μεμονωμένες δια-

τάξεις, όπως το 23α ΚΝ 2190/1920, είτε τέλος ερμηνευτικές προσπάθειες προσαρμογής επιμέρους κανόνων στις ιδιαιτερότητες των ομίλων. Το τελευταίο είναι πολύ σημαντικό. Όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο καθηγητής **κ.Τραυλός-Τζανετάτος**, ο όμιλος αποσταθεροποιεί τους κανόνες του δικαίου και απαιτεί προσαρμογές με προσοχή αλλά και τόλμη. Ή, για να θυμηθούμε και πάλι αυτό που είπε ο *Wiedemann*, στους ομίλους όλα είναι διαφορετικά.

Η αρχή και το τέλος των ομίλων

Γέννηση και θάνατος του ομίλου - ομιλοποίηση και απο-ομιλοποίηση - είναι η δημιουργία και η κατάργηση της σύνδεσης, που δημιουργεί έλεγχο. Ο **κ.Κατσάς** αναφέρθηκε στην έννοια του ελέγχου, όπως προσδιορίζεται σήμερα στο άρθρο 32 Ν 4308/2014, ένα άρθρο που διαδέχθηκε το γνωστό 42ε § 5 ΚΝ 2190/1920, και στο οποίο θα πρέπει να συνηθίσουμε εφεξής να παραπέμπουμε. Ο έλεγχος, συμμετοχικός ή συμβατικός, είναι η γενεσιουργός αιτία της σχέσης μητρικής προς θυγατρική, της ελάχιστης μονάδας ενός ομίλου. Θα πρέπει όμως να τύχει προσοχής ότι η ομιλοποίηση δεν συνιστά υποχρεωτικά συγκέντρωση. Θα είναι συγκέντρωση αν μια εταιρία αποκτά ή συνιστά μια άλλη ή άλλες και σχηματίζεται έτσι ο όμιλος, μπορεί όμως να είναι και αποσυγκέντρωση, αν μια εταιρία διασπάται σε περισσότερες που σχηματίζουν όμιλο, με κατανομή περιουσιακών στοιχείων ή αποκαθετοποίηση.

Οι σχέσεις στους ομίλους και το «ομιλικό συμφέρον»

Ακούσαμε πολλά για το εταιρικό δίκαιο, που είναι το βασικό εργαλείο ρύθμισης των ομίλων, όχι όμως και πάντοτε υποστηρικτικό των ομίλων, όπως επισημάνθηκε από ορισμένους ομιλητές. Το βασικό εταιρικού δικαίου πρόβλημα είναι ότι ο όμιλος προκαλεί, όπως είπε ο **κ.Κατσάς**, *πόλωση* στα ενδοεταιρικά συμφέροντα. Οι αρχές της ισότητας και της πλειοψηφίας, η ισορροπία εξουσίας και ευθύνης και ο χωρισμός νομικού προσώπου και μετόχων δοκιμάζονται. Οι παρεμβάσεις της μητρικής, ως μονολιθικής οντότητας, οξύνουν τη συνηθισμένη αντίθεση πλειοψηφίας και μειοψηφίας. Η διοίκηση της θυγατρικής δουλεύει για τον όμιλο υπερβαίνοντας τα συμφέροντα της πρώτης. Υποχρεώσεις πίστωσης, καταστατικές προβλέψεις, άγραφες αρμοδιότητες της γ.σ. επιστρατεύονται για αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Ένα σημαντικό πεδίο τριβής είναι φυσικά η χρηματοδότηση, όταν γίνεται ενδοομιλικά με μεταφορά πόρων από μια εταιρία του ομίλου σε άλλη, όπως σε περιπτώσεις δανειοδοτήσεων, *cash pooling*, κ.ά. και όπου, όπως επισήμανε ο **κ.Φράγκος**, το άρθρο 23α επιτελεί κεντρικό ρόλο. Γενικότερα η τεχνητή ανακατανομή περιουσιακών στοιχείων που βλάπτουν τις ίδιες τις εταιρίες και τους μετόχους τους, ιδίως εκείνους της μειοψηφίας, προς όφελος άλλων εταιριών

του ομίλου, δημιουργεί οξύτατα προβλήματα, που απαιτούν προσεκτική ανάλυση. Με τον τρόπο αυτό μάλιστα οξύνεται και το άλλο πρόβλημα της agency, δηλ. η προστασία των δανειστών των εξηρημένων εταιριών.

Είναι η διοίκηση της υποταγμένης εταιρίας (της θυγατρικής) υποχρεωμένη να υπακούει στις εντολές της μητρικής (τις λεγόμενες συνήθως binding instructions) και φέρει ευθύνη για τις εντολές αυτές; Το ζήτημα αυτό είναι στενά δεμένο με το «συμφέρον του ομίλου», μια έννοια της μόδας, στην οποία αναφέρθηκαν κυρίως η **κα Μικρουλέα** και ο **κ.Ρόκας**. Το συμφέρον του ομίλου μπορεί να αποτελεί λόγο απαλλακτικό της ευθύνης της διοίκησης, που λαμβάνει μέτρα βλαπτικά ίσως για την εταιρία, ωφέλιμα όμως για τον όμιλο. Όπως ακούσαμε, τις τελευταίες δεκαετίες έχει ευρέως συζητηθεί η γαλλική λύση του «συμφέροντος του ομίλου», όπως νομολογήθηκε στην περίφημη απόφαση Rozenblum (1985), που απαλλάσσει τη εταιρική διοίκηση της θυγατρικής από την ευθύνη λόγω βλάβης της θυγατρικής για το καλό του ομίλου, αν συντρέχουν ορισμένα κριτήρια, κύριο των οποίων είναι η εύλογη ενδοομιλική κατανομή της ζημίας και του κέρδους. Ο **κ.Ρόκας** υπέβαλε σε κριτική τη λύση Rozenblum. Παρατήρησε εύστοχα ότι το ζήτημα είναι όπως ο “ελέφαντας στο δωμάτιο” και ότι ο ίδιος προτιμά την αξιοποίηση του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσης, που θα λαμβάνει υπόψη τι συμβαίνει στον όμιλο. Πρόκειται πάντως για λύση που προωθείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο με πολλούς τρόπους, όπως ο ίδιος μας ανέφερε.

Εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι τα ζητήματα του αδελφού κλάδου του εταιρικού δικαίου, του δικαίου της κεφαλαιαγοράς. Όπως τόνισε **κ.Σταϊκούρας**, το δίκαιο της κεφαλαιαγοράς είτε λειτουργεί συμπληρωματικά προς το εταιρικό δίκαιο, προστατεύοντας τους μετόχους, είτε προσθετικά προς αυτό για να προστατεύσει τους επενδυτές με διάφορες μεθόδους, εκ των οποίων η δημοσιότητα κατέχει κυρίαρχη θέση. Όλα τα ζητήματα του δικαίου της κεφαλαιαγοράς έχουν ειδικά ζητήματα όταν πρόκειται για ομίλους, όπως ζητήματα του ενημερωτικού δελτίου, ιδιαιτερότητες στην εισαγωγή εταιριών συμμετοχών ή εξαρτημένων εταιριών, τη δημοσιοποίηση σημαντικών συμμετοχών στις εταιρίες του ομίλου, τις συναλλαγές μεταξύ συνδεδεμένων μερών, τις δημόσιες προτάσεις εξαγοράς και την κατάχρηση αγοράς.

Ενότητα ή πολλαπλότητα;

Έρχομαι σε ένα βασικό και νευραλγικό πρόβλημα των ομίλων, που ήταν διαρκώς παρόν στο συνέδριο αυτό και κυρίως το ανέδειξε στη γενική της εισήγηση η **κα Χατζηνικολάου-Αγγελίδου**: Η στάση, ευνοϊκή ή όχι, του δικαίου απέναντι στους ομίλους. Μια πρώτη δυνατή προσέγγιση είναι η έμφαση στην ατο-

μικότητα των μελών του ομίλου (πολλαπλότητα). Μια δεύτερη είναι η έμφαση στο όλο (ενότητα). Η **κα Χατζηνικολάου-Αγγελίδου** πρότεινε ένα τρίτο δρόμο.

Πρώτη προσέγγιση, η έμφαση στην ατομικότητα. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν υπάρχει δυσπιστία απέναντι στον όμιλο, υπάρχει δηλ. ο φόβος ότι ο όμιλος δεν αποτελεί οργανωτικό σχήμα, αλλά τρόπο αποφυγής εκπλήρωσης υποχρεώσεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το transfer pricing (που ακούσαμε από την **κα Πέρρου**). Το transfer pricing τι είναι; Είναι ένα τρόπος αποκατάστασης οικονομικών αποτελεσμάτων εκεί όπου ομαλά θα έπρεπε να είχαν προκύψει με βάση υπολογισμούς τιμολόγησης arm's length, και όχι εκεί όπου ο όμιλος θέλει και στις τιμές που θέλει. Το αποτέλεσμα γυρίζει στο μέλος του ομίλου και ο όμιλος γίνεται εύθραυστος και αποδομείται.

Μια δεύτερη και πιο συχνή προσέγγιση είναι η αντίστροφη: Ο νόμος ή η νομολογία (ή και η πρακτική) προσέχουν το ενιαίο του ομίλου και προσφέρουν ειδικές καθολικές λύσεις. Ένα παράδειγμα είναι οι ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις, που όπως μας εξήγησε ο **κ. Αληφαντής**, απεικονίζουν τη συνολική περιουσιακή κατάσταση του ομίλου. Ένα άλλο είναι το ζήτημα του ΕργΔ, στο οποίο κινήθηκε η εισήγηση του **κ. Τραυλού-Τζανετάτου**. Ο **κ. Τραυλός-Τζανετάτος** διαπιστώνει μια «ξεχωριστή πραγματολογική και αξιολογική δυναμική» του ομίλου, που δημιουργεί το αίτημα της προστασίας της θέσης εργασίας. Αυτό ρευστοποιεί το εργοδοτικό πρότυπο και οδηγεί στην ανάγκη άρσης της νομικής προσωπικότητας, ώστε να φτάσει κανείς στον πραγματικό εργοδότη. Πολλά επιμέρους προβλήματα ακολουθούν το μονοπάτι αυτό, όπως π.χ. είναι το ενδεχόμενο υποχρέωσης του πραγματικού εργοδότη να τοποθετήσει τον εργαζόμενο σε άλλη εταιρία του ίδιου ομίλου αντί να τον απολύσει, η ενιαία συλλογική διαπραγμάτευση, θέματα απεργιών κ.ά. Πρέπει εδώ να πω ότι η νομολογία (και του ΑΠ) έχει βρει τρόπο για την κοινή ευθύνη των μελών του ομίλου απέναντι στον εργαζόμενο, και αυτή είναι η θεώρηση των εταιριών του ομίλου ως μελών μιας ομιλικής εταιρίας, κάτι όμως που και ο **κ. Τραυλός-Τζανετάτος** και ο ομιλών (εκτός του παρόντος συνεδρίου) έχουν αποκρούσει.

Ο **κ. Σουφлерός** μας είπε για την ενότητα του ομίλου ως ενιαίας επιχείρησης στο δίκαιο του ανταγωνισμού, ώστε να μη νοούνται συμπράξεις μεταξύ εταιριών του αυτού ομίλου, ενώ, όπως και στο εργατικό, αναζητείται ο έχων την αποφασιστική επιρροή (κανονικά ή μητρική) για τον καταλογισμό παραβατικής συμπεριφοράς των άλλων εταιριών. Η ενιαία θεώρηση φαίνεται και στο ζήτημα των συγκεντρώσεων, αφού και εκεί οι κανόνες δεν εφαρμόζονται σε περίπτωση συγχώνευσης εταιριών του αυτού ομίλου.

Είδαμε και το φορολογικό ζήτημα. Όπως μας είπε ο **κ. Τσουρουφλής**, δεν υπάρχει ακόμη ολοκληρωμένη ρύθμιση για τους ομίλους, όμως το φορολογικό δίκαιο πηγαίνει προς τα εκεί - τη φορολογική ενοποίηση, την tax

consolidation, ώστε ο όμιλος επιχειρήσεων να αντιμετωπίζεται ως ενιαία οικονομική και επιχειρηματική οντότητα, ως ένας και μοναδικός φορολογούμενος.

Αυτή λοιπόν είναι η δεύτερη προσέγγιση, η έμφαση στην καθολικότητα.

Η **κα Χατζηνικολάου-Αγγελίδου** όμως μας μίλησε και για τον τρίτο δρόμο: Αν η θεώρηση του ομίλου ως όλου σκοντάφτει σε δυσκολίες, είναι δυνατόν με διάφορες μεθόδους να φτάσει κανείς στο όλο. Αυτό φαίνεται στα δύο παραδείγματα που ανέφερε η **κα Χατζηνικολάου-Αγγελίδου**, της ευθύνης και της πτώχευσης.

Σε ζητήματα ευθύνης διαπιστώνει το εύλογο: Την αδυναμία αυτόματης διάχυσης της ευθύνης στον όμιλο, ώστε για κάθε χρέος ενός μέλους του ομίλου να ευθύνονται και τα άλλα, ώστε π.χ. η μητρική να είναι συνυπεύθυνη για τα χρέη των θυγατρικών της ή και αντίστροφα. Όμως η συλλογική ευθύνη μπορεί να προκύψει από κατασκευές, όπως η άρση της νομικής προσωπικότητας, η ευθύνη λόγω κακής διαχείρισης ή πρόκλησης αφερεγγυότητας, αλλά και (και μάλιστα κυρίως) από συμβατικές διευθετήσεις, όπως εγγυήσεις, «ρήτρες ομίλου», δηλώσεις πατρωνίας κλπ. Αυτά τα ακούσαμε και από τον **κ.Φράγκο**, που έδειξε πώς σε περίπτωση εξωομιλικής χρηματοδότησης του ομίλου, ο χρηματοδότης, δηλ. η τράπεζα, δεν αντιμετωπίζει τα μέλη του ομίλου χωριστά, αλλά φροντίζει ώστε η εξασφάλισή του να προέλθει από την ενότητα, που έχει τη δική της δυναμική.

Παρόμοια συμβαίνουν κατά την **κα Χατζηνικολάου-Αγγελίδου** και με την πτώχευση του ομίλου, ένα σπουδαίο ζήτημα, που διαπραγματεύθηκαν και άλλοι εισηγητές, αλλά και παρεμβαίνοντες. Και εδώ η μεν ενιαία πτώχευση είναι αδύνατη, αφού ο όμιλος δεν είναι ν.π., είναι όμως τελικά εφικτή η συνολική διαχείριση των επιμέρους πτωχεύσεων με διαδικαστικούς τρόπους, π.χ. με κοινή αίτηση πτώχευσης, με ενιαία απόφαση για υπαγωγή σε πτώχευση, ή με επικοινωνία, αμοιβαία πληροφόρηση και συνεργασία των δικαστηρίων και των συνδίκων, με ενιαίο σύνδικο, με ενιαία διοίκηση των περιουσιών, κλπ. Την προσέγγιση αυτή ακολουθεί κατά πολύ και ο νεότερος Κανονισμός 2015/848/ΕΕ.

Η τρίτη αυτή προσέγγιση συνεπώς δεν αρκείται στη διαπίστωση των χωριστών νομικών προσώπων, ούτε όμως και φιλοδοξεί την τήξη των μελών του ομίλου σε μια οντότητα, αλλά επιδιώκει με διάφορους μηχανισμούς, ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου, ή και συμβατικές διευθετήσεις να δώσει πνοή στον όμιλο ως ενότητα, να κατασκευάσει την ενότητα - και δεν χωράει αμφιβολία ότι η λύση αυτή είναι η καταλληλότερη και η πιο εύπλαστη σε πολλές περιπτώσεις δύσκολων προβλημάτων, όπως η πτώχευση των ομίλων.

Υπάρχουν πολλά ακόμη που εθίγησαν στο συνέδριο αυτό, και βέβαια πολλά άλλα που δεν εθίγησαν. Ήταν ένα νομικό συνέδριο και οπωσδήποτε υπάρχουν και άλλοι τρόποι για να δει κανείς τους ομίλους, π.χ. από άποψη πολιτική, οικονομική, κοινωνική κλπ. Μπορεί να πει πάντως κανείς ότι το συνέδριο αυτό θα έχει επιτύχει, αν φύγουμε όλοι με περισσότερα προβλήματα από όσα είχαμε όταν ήλθαμε.

Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικόλογων
26ο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου
Καλαμάτα, 28-30 Οκτωβρίου 2016

«Οι όμιλοι επιχειρήσεων»

***Απαντήσεις στο Ερωτηματολόγιο Νομοθετικής Πολιτικής
και σύντομο σχόλιο επί των απαντήσεων***

I. Απαντήσεις

1. Θεωρείτε ότι θα ήταν ενδεδειγμένος ένας ενιαίος νομοθετικός ορισμός του ομίλου επιχειρήσεων;

25: ΝΑΙ **10: ΟΧΙ** **1: ΔΓ/ΔΑ**

2. Σε περίπτωση θετικής απάντησης στο προηγούμενο ερώτημα, θα ήταν ενδεδειγμένος ένας ορισμός που θα κάλυπτε κάθε όμιλο (με φυσικά ή νομικά πρόσωπα) (Λύση Α) ή μόνο τους εταιρικούς ομίλους (Λύση Β);

15: Λύση Α **11: Λύση Β** **2: ΔΓ/ΔΑ**

3. Θεωρείτε ότι οι ρυθμίσεις των ομίλων θα πρέπει να διαφοροποιούνται ανάλογα με το αν πρόκειται για εθνικούς ή για πολυεθνικούς ομίλους;

18: ΝΑΙ **18: ΟΧΙ** **0: ΔΓ/ΔΑ**

4. Θεωρείτε ότι οι ρυθμίσεις των ομίλων θα πρέπει να διαφοροποιούνται ανάλογα με τη μορφή των εταιριών που είναι μέλη τους;

15: ΝΑΙ **21: ΟΧΙ** **0: ΔΓ/ΔΑ**

5. Θεωρείτε ότι θα πρέπει να διευκολυνθεί περισσότερο η χρηματοδότηση μεταξύ συνδεδεμένων επιχειρήσεων;

22: ΝΑΙ **13: ΟΧΙ** **1: ΔΓ/ΔΑ**

6. Θεωρείτε ότι θα ήταν νομικά σκόπιμη η υπαγωγή σε συλλογική διαδικασία του ομίλου, ως ενιαίας οντότητας (Λύση Α) ή θα πρέπει να αναζητηθούν απλώς τρόποι συντονισμού των πτωχεύσεων των επιμέρους μελών του ομίλου (Λύση Β);

17: Λύση Α **19: Λύση Β** **0: ΔΓ/ΔΑ**

7. Κρίνετε ενδεδειγμένη τη νομοθετική παρέμβαση για την απονομή στον όμιλο νομικής προσωπικότητας υπερκείμενης των κατ' ιδίαν εταιριών-μελών του ομίλου, ώστε να καθιερωθεί σύστημα ενιαίας ευθύνης του ομίλου για τις πράξεις των μελών του;

15: NAI 20: OXI 1: $\Delta\Gamma/\Delta A$

8. Θεωρείτε πρόσφορη τη νομολογιακή κατασκευή της άρσης της αυτοτέλει-ας του νομικού προσώπου για την αντιμετώπιση ζητημάτων (εξωτερικής) ευθύνης της μητρικής εταιρίας για υποχρεώσεις αφερέγγυας θυγατρικής της έναντι τρί-των (Λύση Α) ή κρίνετε απαραίτητη τη θέσπιση γενικότερης νομοθετικής ρύθ-μισης προσαρμοσμένης στους ομίλους επιχειρήσεων (Λύση Β);

12: Λύση Α 23: Λύση Β 1: ΔΓ/ΔΑ

9. Σε ό,τι αφορά την υπό προϋποθέσεις ευθύνη της μητρικής έναντι της θυγατρικής της (εσωτερική ευθύνη), θεωρείτε ότι θα πρέπει να θεσπισθούν ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις (Λύση Α) ή αρκούν προς τούτο οι υποχρεώσεις πίστης και επιμελούς διαχείρισης που βαρύνουν, κατά περίπτωση, τη μητρική ως μέτοχο πλειοψηφίας ή/και όργανο διοίκησης της θυγατρικής της (Λύση Β);

19: NAI 17: OXI 0: $\Delta\Gamma/\Delta A$

10. Θεωρείτε ότι πρέπει να θεσπισθεί νομοθετικά κανόνας, σύμφωνα με τον οποίο τα μέλη του Δ.Σ. της θυγατρικής εταιρίας απαλλάσσονται από την ευθύνη τους, ακόμη κι αν ζημίωσαν την θυγατρική, εφόσον εξυπηρέτησαν με την απόφασή τους το «συμφέρον του ομίλου» και έκριναν ότι εύλογα αναμένεται η αντιστάθμιση της ζημίας με οφέλη το επόμενο χρονικό διάστημα;

16: NAI 20: OXI 0: $\Delta\Gamma/\Delta A$

11. Θα πρέπει να ρυθμιστούν νομοθετικά οι διάφορες μορφές συμβατικής σύνδεσης των μελών ομίλου επιχειρήσεων (ιδίως: η σύμβαση υπαγωγής σε ενιαία διεύθυνση, η σύμβαση μεταφοράς κερδών, η σύμβαση εξουσίασης κτλ), και ειδικότερα:

ii) οι προϋποθέσεις σύναψης των οικείων συμβάσεων (π.χ. αν απαιτείται απόφαση της εξαιρετικής γενικής συνέλευσης);

30: NAI 5: OXI 1: $\Delta\Gamma/\Delta A$

ii) η επίδραση αυτών στην αυτονομία της διοίκησης της ελεγχόμενης εταιρίας (αν δηλ. θα υποχρεούται το Δ.Σ. της ελεγχόμενης να επιδιώκει τα συμφέροντα του ομίλου) ;

28: NAI 7: OXI 1: ΔΓ/ΔA

iii) τα μέσα προστασίας των μετόχων μειοψηφίας και των πιστωτών της ελεγχόμενης εταιρείας;

35: NAI 1: OXI 0: ΔΓ/ΔΑ

12. Θα πρέπει να θεσπισθεί κανόνας βάσει του οποίου με απλή πλειοψηφία η Γ.Σ. της ΑΕ ή η συνέλευση των εταίρων της ΕΠΕ/ΙΚΕ (ή, σε περίπτωση μονοπρόσωπων εταιριών, ο μοναδικός μέτοχος/εταίρος) δύνανται να δίνουν δεσμευτικές εντολές στο Δ.Σ. της θυγατρικής ΑΕ ή τον διαχειριστή της θυγατρικής ΕΠΕ/ΙΚΕ, εφόσον οι εντολές αυτές δεν οδηγούν στην άμεση καταστροφή της εταιρείας;

4: NAI

2: NAI, αλλά μόνο στην μονοπρόσωπη εταιρεία

26: NAI, αλλά μόνο εφόσον αυτό τεθεί στο καταστατικό της θυγατρικής και τεθούν δικλείδες ασφαλείας για την μειοψηφία και τους πιστωτές

4: OXI

0: ΔΓ/ΔΑ

13. Νομίζετε ότι οι διατάξεις για τις ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις είναι εξίσου κατάλληλες και όταν αφορούν μητρική επιχείρηση-φυσικό πρόσωπο;

11: NAI 14: OXI 11: ΔΓ/ΔΑ

14. Στο άρθρο 16^α παρ. 1 περ. α' Ν 2190/1920 μεταξύ των προϋποθέσεων επιτρεπτού συναλλαγών χρηματοδοτικής ενίσχυσης είναι η διαμόρφωση της συναλλαγής με «εύλογους όρους αγοράς»; Πιστεύετε ότι είναι χρήσιμη η εισαγωγή της έννοιας των ίσων αποστάσεων (arms-length) στο Ν 2190/1920 και η ευρύτερη αξιοποίηση της ως παραμέτρου του εταιρικού συμφέροντος;

29: NAI 4: OXI 3: ΔΓ/ΔΑ

15. Τόσο εκτός όσο και εντός ενοποίησης, το άρθρου 23α παρ. 1 περ. β' και παρ. 5 ΚΝ 2190/1920 εξαρτά το επιτρεπτό συναλλαγών με μητρική εταιρεία από ειδική άδεια της γενικής συνέλευσης. Πιστεύετε ότι, λόγω σύγκρουσης συμφερόντων, η μητρική δεν θα πρέπει να δικαιούται συμμετοχής στη σχετική συνέλευση;

12: NAI 22: OXI 2: ΔΓ/ΔΑ

16. Πρέπει να αντικατασταθεί η θεωρία της πραγματικής έδρας με αυτήν της καταστατικής τουλάχιστον για τις θυγατρικές εταιρείες με καταστατική έδρα στην Ελλάδα, που ανήκουν σε διεθνείς ομίλους;

18: NAI **14: OXI** **4: ΔΓ/ΔΑ**

17. Είναι σκόπιμη η υιοθέτηση ειδικών κανόνων εταιρικής διακυβέρνησης σε όμιλο εισηγμένων επιχειρήσεων;

32: NAI **3: OXI** **1: ΔΓ/ΔΑ**

18. Είναι δυνατή η αναλογική επέκταση των κανόνων εταιρικής διακυβέρνησης που ισχύουν για την μεμονωμένη εισηγμένη εταιρία στον όμιλο επιχειρήσεων, στον οποίο ανήκει;

18: NAI **17: OXI** **1: ΔΓ/ΔΑ**

19. Θεωρείτε επαρκή την προστασία των μετόχων μειοψηφίας μιας εισηγμένης (θυγατρικής) εταιρίας σε περίπτωση που αυτή αλλάζει φορέα ελέγχου, μέσω της επιβολής της υποχρέωσης δημόσιας πρότασης;

16: NAI **15: OXI** **5: ΔΓ/ΔΑ**

20. Θεωρείτε ότι στο πλαίσιο του πτωχευτικού δικαίου θα ήταν εφικτό να οριστεί ενιαίο κέντρο κύριων συμφερόντων για ολόκληρο τον όμιλο;

20: NAI **15: OXI** **1: ΔΓ/ΔΑ**

21. Θεωρείτε ότι η χρήση πρωτοκόλλων για τη συνεργασία και το συντονισμό των διαχειριστών αφερεγγυότητας και των πτωχευτικών δικαστηρίων θα αποτελέσει εύχρηστο εργαλείο αντιμετώπισης της αφερεγγυότητας στους ομίλους εταιριών;

27: NAI **6: OXI** **3: ΔΓ/ΔΑ**

22. Θα πρέπει να καθιερωθεί και νομοθετικά η έννοια του «ομιλικού εργοδότη»;

21: NAI **13: OXI** **2: ΔΓ/ΔΑ**

23. Θεωρείτε σκόπιμη την απαγόρευση δημιουργίας ομίλων εταιριών με μέλη εγκατεστημένα σε φορολογικούς παραδείσους ως μέσο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής;

9: NAI **21: OXI** **6: ΔΓ/ΔΑ**

24. Θεωρείτε σκόπιμη την εισαγωγή ευνοϊκού καθεστώτος για τις ενδοομιλικές συναλλαγές ως μέσου προσέλκυσης επενδύσεως από αλλοδαπούς ομίλους;

27: NAI **7: OXI** **1: ΔΓ/ΔΑ**

25. Θεωρείτε ότι ο φορολογικός νομοθέτης θα πρέπει να απέχει από την αυτόνομη ρύθμιση των ζητημάτων των ομίλων εταιρειών, αναμένοντας τις εξελίξεις στο εταιρικό δίκαιο;

11: NAI **23: OXI** **2: ΔΓ/ΔΑ**

26. Θεωρείτε εύλογη την ευνοϊκή μεταχείριση των συγκεντρώσεων μεταξύ μελών του ιδίου ομίλου από τη σκοπιά του δικαίου ανταγωνισμού;

25: NAI **8: OXI** **3: ΔΓ/ΔΑ**

27. Κατά τον υπολογισμό του ανώτατου ύψους του προστίμου για παράβαση των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ (1 και 2 Ν. 3959/2011) θεωρείτε σκόπιμο να συμπεριλαμβάνεται και ο κύκλος εργασιών που προέρχεται από ενδοομιλικές συναλλαγές, παρόλο που αυτό δεν ισχύει στο πλαίσιο του ελέγχου συγκεντρώσεων;

12: NAI **18: OXI** **6: ΔΓ/ΔΑ**

28. Θεωρείτε ότι οι νομολογιακές αρχές περί καταλογισμού και περί εις ολόκληρον ευθύνης των (φυσικών ή νομικών) προσώπων που αποτελούν «ενιαία οικονομική ενότητα» πρέπει να εφαρμόζονται και σε ζητήματα αστικής ευθύνης προς αποζημίωση για παραβάσεις του (ενωσιακού ή εθνικού) δικαίου ελεύθερου ανταγωνισμού;

24: NAI **5: OXI** **7: ΔΓ/ΔΑ**

II. Σύντομο σχόλιο

Από το περυσινό Συνέδριο, το Δ.Σ. του Συνδέσμου Ελλήνων Εμπορικόλογων αποφάσισε να καταγράφονται οι απόψεις των Συνέδρων στα θέματα που αναπτύσσονται, με τη βοήθεια ενός ενδεικτικού Ερωτηματολογίου. Η προσπάθεια αυτή, που φιλοδοξεί να αποτελέσει κάτι αντίστοιχο ανάλογων προσπαθειών αλλοδαπών οργανώσεων (π.χ. του Deutscher Juristentag), θα μπορούσε να είναι χρήσιμη για τη θεωρητική και πρακτική προαγωγή του δικαίου. Οι απαντήσεις των Συνέδρων αποτελούν υλικό στη διάθεση οιοδήποτε (με κυβερνητική ιδιότητα ή μη) που θα είχε ενδιαφέρον να δει τα προβλήματα της επικαιρότητας και να αξιολογήσει την ανάγκη νομοθετικών βελτιώσεων. Στη διατύπωση των ερωτημάτων του Ερωτηματολογίου συνέδραμαν οι κ.κ. Εισηγητές και Παρεμβαίνοντες, υπό την επιμέλεια των μελών του Δ.Σ. του Συνδέσμου

κ.κ. Ν. Τέλλη, Καθηγητή ΑΠΘ, Δ. Αυγητίδη, Αν. Καθηγητή ΔΠΘ, και Αλ. Ρόκα, Δικηγόρου - Δ.Ν. Συνολικά συμπληρώθηκαν 36 ερωτηματολόγια.

Ακολουθεί σύντομος σχολιασμός επί των απαντήσεων, με επίκεντρο τα ερωτήματα επί των οποίων σχηματίστηκαν «πειστικές» πλειοψηφίες. Αρχικά μπορεί να παρατηρηθεί ως γενική τάση ότι οι σύνεδροι αναγνωρίζουν - με τον ένα ή τον άλλο τρόπο - σχεδόν ομόφωνα την ιδιαιτερότητα του ομιλικού φαινομένου. Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι υπάρχει συμφωνία στην αναγκαιότητα νομοθετικής παρέμβασης σε επιμέρους πτυχές του ζητήματος. Ειδικότερα, κατά πλειοψηφία γίνεται δεκτό ότι πρέπει να θεσπισθεί ενιαίος νομοθετικός ορισμός του ομίλου επιχειρήσεων, χωρίς, μάλιστα, οι προτεινόμενες διατάξεις να διαφοροποιούνται ανάλογα με τη μορφή των εταιριών που απαρτίζουν τον όμιλο. Σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο των διατάξεων, αυτές θα μπορούσαν να αφορούν, μεταξύ άλλων, τα εξής: α) ένα ειδικότερο μηχανισμό για την ευθύνη της μητρικής εταιρίας για χρέη της θυγατρικής, που θα παραμερίζει το θεσμό της «άρσης της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου», β) το ακριβές περιεχόμενο και τη νομική σημασία των διάφορων μορφών συμβατικής σύνδεσης επιχειρήσεων, γ) το δικαίωμα της μητρικής εταιρίας να δίδει δεσμευτικές εντολές στη θυγατρική εταιρία, αλλά με αυστηρούς όρους (δηλ. μόνο εφόσον αυτό τεθεί στο καταστατικό της θυγατρικής και τεθούν δικλείδες ασφαλείας για την μειοψηφία και τους πιστωτές) και δ) ειδικούς κανόνες εταιρικής διακυβέρνησης για εισηγμένους ομίλους. Είναι φανερό ότι και οι τέσσερις αυτές παρεμβάσεις, οι οποίες κατά πλειοψηφία γίνονται δεκτές, θα ενισχύσουν την ασφάλεια δικαίου στις συναλλαγές των ομίλων επιχειρήσεων.

Πιο διστακτικοί είναι οι σύνεδροι, αντιθέτως, σε προτάσεις που συνεπάγονται θεμελιώδεις δογματικές ανατροπές. Έτσι, δεν γίνεται δεκτή η εισαγωγή του «συμφέροντος του ομίλου» ως κριτηρίου δράσης της θυγατρικής εταιρίας, κατ' απόκλιση του κανόνα ότι η εταιρία εξυπηρετεί κατ' αρχήν τα δικά της συμφέροντα. Πολλώ δε μάλλον, δεν γίνεται δεκτή η απονομή νομικής προσωπικότητας στον όμιλο. Στο πεδίο του πτωχευτικού δικαίου, δεν προκρίνεται η ουσιαστική ενοποίηση των πτωχεύσεων των μελών του ομίλου (η ενοποίηση δηλ. των περιουσιών τους), αλλά η δικονομική ενοποίηση. Στην τελευταία περιλαμβάνονται οι διάφοροι τρόποι συντονισμού των διαδικασιών, η χρήση πρωτοκόλλων για τη συνεργασία πτωχευτικών δικαστηρίων ή/και διαχειριστών αφερεγγυότητας, ο ορισμός ενιαίου κέντρου κυρίων συμφερόντων (ώστε να υπάρχει ενιαία δικαιοδοσία) κ.ά.

Τέλος, ενδιαφέρον έχουν οι απαντήσεις και στα ζητήματα λογιστικού, φορολογικού, εργατικού και ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, καθώς και δικαίου του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, γίνεται δεκτό ότι ο όμιλος με μητρική επιχείρηση - φυσικό πρόσωπο δημιουργεί ιδιαιτερότητες από την οπτική γωνία της ενο-

ποίησης των οικονομικών καταστάσεων. Ακόμη, αξιολογείται ότι ο φορολογικός νομοθέτης πρέπει να δράσει άμεσα, χωρίς να αναμένει τις εξελίξεις στο εταιρικό δίκαιο, και - μεταξύ άλλων - να δημιουργήσει ευνοϊκό καθεστώς για τις ενδοομιλικές συναλλαγές, προς όφελος και των επενδύσεων. Στο πεδίο του εργατικού δικαίου, οι σύνεδροι βλέπουν θετικά την έννοια του «ομιλικού εργοδότη», μια έννοια που ευνοεί τους εργαζομένους, έστω και καθ' υπέρβαση της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου. Περαιτέρω, η πλειοψηφία θεωρεί ανεκτές αποκλίσεις από την θεωρία της πραγματικής έδρας, τουλάχιστον για θυγατρικές εταιρίες με έδρα την Ελλάδα, οι οποίες ανήκουν σε διεθνείς ομίλους. Τέλος, το φαινόμενο της ομιλικής σύνδεσης επιδρά και στην εφαρμογή του δικαίου του ανταγωνισμού: μεταξύ άλλων, γίνεται δεκτή η ευνοϊκή μεταχείριση των συγκεντρώσεων μεταξύ μελών του ίδιου ομίλου και επέκτασή της έννοιας της «ενιαίας οικονομικής ενότητας» σε ζητήματα αστικής ευθύνης προς αποζημίωση για παραβάσεις του (ενωσιακού ή εθνικού) δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Κοντολογίς, θα λέγαμε ότι ως θετικές αξιολογούνται οι προσπάθειες για την διευκόλυνση της λειτουργίας των - εθνικών ή διεθνών - ομίλων, καθώς τούτο ενισχύει, πέρα από την ασφάλεια δικαίου, και τις επενδύσεις στη χώρα μας. Οι προσπάθειες αυτές, ωστόσο, δεν θα πρέπει να θίγουν θεμελιώδεις αρχές της έννομης τάξης, αλλά ούτε και την θέση των εργαζομένων στους ομίλους επιχειρήσεων.

Νικόλαος Τέλλης, Καθηγητής Α.Π.Θ.

Δημήτρης Αυγητίδης, Αν. Καθηγητής Δ.Π.Θ.

Αλέξανδρος Ρόκας, Δικηγόρος, Δ.Ν.

ISBN: 978-960-622-316-7

16157